

Cilj učenja, korist učenja i potreba za učenjem klasičnih jezika

Svatko se od nas tko se bavi klasičnim jezicima (u svakom vidu toga bavljenja) susretao često i u raznim prilikama — od neobaveznog ćaskanja u prijateljskom krugu do razgovora s učenicima — s lavinom pitanja: »Čemu još danas klasični jezici?«, »Zašto opterećivati djecu nećime od čega nema danas više nikakve koristi?«, »Kome još to sve treba?«. Obasuti ovakvim pitanjima potežemo često argumente koji ništa ne dokazuju, tek tjeraju vodu na mlin onima koji misle drugačije o svemu tome. Argumenti ove vrste kreću se od dokazivanja tradicije i dugovječnosti ovakva učenja i bitne uloge klasičnog obrazovanja u općoj kulturi do potrebe za latinskim, napose, u nizu specijaliziranih profesija.

U vrijeme kad je posvemašnje relativiziranje »opće kulture« *topos* svakog boljeg urednika kulturnih rubrika naše periodike naši će argumenti izgledati sasvim blijedi (a takvi i jesu); govoriti učeniku osnovne škole o potrebi za latinskim u farmaciji zgodno je i ilustrativno, ali ništa više od toga; u civilizaciji sinkronije kakva je naša inzistirati na tradiciji više je kontraproduktivno no korisno.

Gdje je, pak, u svemu tome pogreška? Na čemu to propadaju naši argumenti, premda svi mi — involvirani u ovu struku — o svemu ovdje napomenutom »praktički sve znamo« »intuitivno«? Ima li uopće na sva ova pitanja ikakva relevantna odgovora?

Autor ovih redaka nalazio se ne jednom u situaciji da, iscrpno obavijestivši svog sugovornika o svim argumentima u korist klasičnih jezika, još uvijek osjeća da niti je sve rečeno, niti je ono bitno rečeno, niti je ono rečeno pogodilo cilj.

Dva su, čini mi se, temeljna razloga koja dovode do ovog »razgovora gluhih«, u kojem su podjednako nezadovoljna oba sugovornika. Prvo, čini mi se da taj »manjak« pravih argumenata potječe iz toga što smo uopće dovedeni u priliku da se »branimo«, »opravdamo« ili »zalažemo« za nešto takvo kao što je nastavni predmet »latinski jezik« ili »grčki jezik«. Konstituiranje, naime, tih predmeta — ovdje namjerno ne uvodim u raspravu i njihovo uvođenje u neki konkretni, recimo naš, obrazovni sustav — ne ovisi ni o kakvoj »vanjskoj« sili, već proistječe iz općih principa konstituiranja znanstvenog područja i njegova pretvaranja ujedno u nastavni predmet (kao pretpostavku njegova progressa). Prema tome, riječ je o nekakvoj aksiomatskoj postavci, pa su predmeti »latinski jezik« i »grčki jezik« konstituirani kao i predmet »materinji jezik«, kao predmet »biologija« itd. Ti predmeti, dakle, objektivno postoje, pa i onda kad nisu uključeni u određeni obrazovni sistem. Njihovo uključivanje u konkretni obrazovni sistem posljedica je sasvim drugih zakona i procesa.

Pa, kako se ne sporimo oko toga da se matematika može i mora proučavati u nastavnom predmetu »matematika«, a materinji jezik i književnost u predmetu ista naziva, jasno je da se i latinski i grčki jezik konstituiraju — kad su već predmet znanstvenog istraživanja — i u nastavne predmete. O ovome, dakle, nemamo praktički što raspravljati.

Mi se, dakle, za sam predmet ne možemo ni zalagati niti ga braniti niti opravdavati. Svaki takav pokušaj besmislen je *per definitionem* i, kad se u nj upustimo, rezultat su »šuplji« argumenti.

Očevidno je, dakle, da predmet naših razgovora, odnosno odgovora na onu bateriju pitanja, leži u nečemu drugome, a to se jasno već nazire i iz karaktera samih pitanja (u

uvodu ovog članka) kao i iz prethodnog stava. Riječ je, naime, o tome — i to je drugi bitni razlog, — da se pri svakoj takvoj raspravi čitav ovaj kompleks »neugodnih« pitanja i osporavanja promatra kao cjelina i na nj se reagira kao na cjelinu. A riječ je zapravo o trima sasvim odvojenima skupovima pojava i odnosa: o cilju učenja klasičnih jezika, o koristi učenja klasičnih jezika, te o potrebi za učenjem klasičnih jezika.

Svaka od ovih triju skupina pojava i odnosa leži u izdvojenom prostoru djelovanja, svaka je podložna vlastitom, nerijetko nezavisnom kretanju (premda su međusobno povezane), i svaka zahtijeva poseban pristup.

Da ovo nije samo sholastičko nadmudrivanje, možemo dokazati još jednim vrlo jednostavnim primjerom: cilj učenja klasičnih jezika nije se bitno mijenjao već decenijima, ako ne i stoljećima (mijenjani su tek detalji), a istovremeno su svakome primjetno goleme oscilacije u prihvaćenosti ovih predmeta u obrazovnim sistemima, eto, od 1850. do danas. To pokazuje da, bez obzira na povezanost, ove tri pojave — cilj, korist i potreba — zadržavaju svoju punu nezavisnost jedna od druge, a (osim cilja) vezane su, očividno, za neke druge faktore izvan samog predmeta. Pa kako smo u naslovu članka naznačili, pokušat ćemo detaljnije promotriti ova tri fenomena i utvrditi prostore njihova djelovanja.

Cilj učenja svakog nastavnog predmeta imanentan je predmetu samom, proizlazi iz njega samog: i kako smo već prije rekli, dokle je god sadržaj nekog nastavnog predmeta predmet znanosti, dotle i cilj nastave tog predmeta proistječe iz predmeta samog. Dva su razjašnjenja ovdje neophodna: historijski pregled ciljeva nekog nastavnog predmeta otkrio bi polagan proces njegovog mijenjanja. Uzrok je tome, čini se, dijalektika koja se pojavljuje kod svih historijski promatranih struktura: dok, s jedne strane, strukture teže nepromjenljivosti, trajnosti i apstraktnosti, dotle se njihove praktične realizacije nalaze na drugom polu. Ta bipolarnost postoji i ovdje — na jednoj dubinskoj razini: sistem bi htio zadržati postojeće i teži apstraktnosti (dakle općem; cilj učenja nekog predmeta, jasno, uvijek je apstraktna općenitost), dok nastavni proces, nastavna praksa, kao individualni akt, teže promjeni. Drugo se razjašnjenje tiče pitanja u kojoj mjeri opseg nastave mijenja njezin cilj. Moj je odgovor: ni u kojoj mjeri. Učili mi učenika latinskom ili grčkom jeziku dva sata tjedno ili pet sati tjedno, cilj uvijek ostaje jednak, proistekao iz predmeta koji se (predavao se on bilo u kojem opsegu) i dalje zove »latinski jezik« ili »grčki jezik«. Smanjenje opsega utječe na modifikaciju zadataka konkretne nastave, utječe na nužnost racionalizacije metoda i slično. Ako se zbog sužavanja prostora nastavnog predmetu odustane od njegova cilja, odustalo se od predmeta samog, i on se tad predaje (i uči) kao Potemkinovo selo. Odgovornost (ili bar suodgovornost) nastavnika u ovakvim slučajevima izuzetno je velika.

Kako iz dosad izrečenog proistječe, cilj nastave klasičnih jezika — kao i, uostalom, modernih jezika — proizlazi iz prirode samog jezika. U njoj su sadržane dvije komponente: potreba da se spozna je i usvaja jezični sistem sam, te nužnost da se — zbog komunikacijske prirode jezika — ujedno usvaja i civilizacijski kontekst čiji je jezik posrednik. Bez obzira na specifičnost komunikacijske prirode klasičnih jezika (da ipak spomenem: u slučaju klasičnih jezika riječ je o dijakronijskoj dimenziji komunikacije, u kojoj smo pretežno primaoci određenih, mahom fiksiranih poruka), oni se podvrgavaju istom cilju. Cilj je, prema tome, klasičnih jezika uočavanje, spoznavanje, razumijevanje i prepoznavanje jezičnih struktura klasičnih jezika, razumijevanje civilizacijskog konteksta u kojem te strukture postoje kao prenosioci određenih poruka (dakle realizirani kao tekstovi), te napokon razumijevanje konkretnih jezičnih sadržaja koji se klasičnim jezicima posreduju (dakle konkretnih tekstova), sve do njihova prevođenja na materinji jezik.

Recepcija svakog nastavnog predmeta u društvu moguća je na različitim razinama i u različitom intenzitetu, a prepoznaje se u tom društvu kao korist učenja tog nastavnog predmeta (proizašla iz realizacije cilja). Korist učenja, prema tome, mogu prepoznati pojedinci, grupe ili društvo u cjelini, i na to prepoznavanje utječu vrlo raznoliki faktori: od osobnog iskustva pojedinca (koji je u svojoj praksi spoznao korist poznavanja određenog nastavnog predmeta ili je, na osnovi negativnog iskustva, uvidio da mu nedostatak određenog segmenta obrazovanja donosi neku štetu) i interesnih ili profesionalno profiliranih grupa (koje neophodno zahtijevaju određena znanja kao bitna za vlastitu znanstvenu ili stručnu reprodukciju) do društva u cjelini koje, zavisno od stupnja društvene svijesti i od svojih globalnih ciljeva, prepoznaje korist određenih nastavnih predmeta i sadržaja. Korist se, kako smo vidjeli, manifestira u različitom opsegu, od stroge praktične utilitarističnosti do neizravne, fundamentalne korisnosti. Korist se očituje i u vrlo različitim intenzitetima: od intenzivne, svakodnevnice koristi do latentne koristi.

U ovom području treba spomenuti i to da na prepoznavanje koristi učenja klasičnih jezika, u svim ovdje spomenutim varijantama, bitno djeluju mnoge centripetalne sile koje se u različitim historijskim okolnostima opet raznoliko javljaju. Naime, korist koja se prepoznaje u nekom nastavnom predmetu (ovdje u klasičnim jezicima) eminentno je historijski uvjetovana, jer je društveni fenomen. Ta historijska uvjetovanost pokazuje u dugim periodima određenu pravilnost vezujemo li stupanj uočene koristi učenja klasičnih jezika (i stupanj potrebe za tim učenjem, što je predmet zaključnog dijela ovog članka) za historijske etape društvenog razvoja — no to nije predmet ove rasprave, a k tome za elaboraciju ovog pitanja potrebna su i temeljitija istraživanja teško dostupnih i razasutih izvora. Letimični pogled na taj problem — da skrenemo ipak u digresiju — pokazuje da se klasični jezici u nastavnom procesu javljaju intenzivnije u onim historijskim okolnostima u kojima se pojedinac i društvo u cjelini, izgubivši bezgraničnu vjeru u »tehnološki optimizam« (nazovimo ga tako bez bližeg objašnjavanja), ponovo okreće sebi i posize za svojim vlastitim povijesnim bićem. Produblivanje povijesne svijesti onaj je prostor društvene svijesti u kojem se korist klasičnih jezika najbolje zrcali.

U takvim, zapletenim i neizvjesnim spletovima društvenih i individualnih interesa i ciljeva, korist učenja klasičnih jezika proizvest će, kao odnos akcije i reakcije, potrebu za učenjem tih jezika. Korist i potreba su (a one se rađaju iz realizacije cilja), dakle, uzročno-posljedično povezane, pa se sve navedene veličine koristi učenja pretvaraju u istovrsne veličine potrebe za učenjem. Kako raste u društvu sposobnost prepoznavanja koristi učenja klasičnih jezika, tako će se javljati i sve veća potreba za učenjem tih jezika. Zapazimo, ipak, da ovdje djeluju i neki unutrašnji odnosi između individue i društva: u fazama u kojima je potreba za učenjem klasičnih jezika prisutnija u individualnim slučajevima pojedinac »prisiljava« društvo da uzima u obzir taj njegov posebni interes; u toj fazi učenje klasičnih jezika društvo promatra kao »elitnu kategoriju« (i to u pejorativnom smislu). Kako raste pritisak pojedinaca, u nekom se trenutku pojedinac i društvo sa svojim suprotstavljenim interesima javljaju u svojevrsnoj ravnoteži; ovu točku osobno smatram najsigurnijim okruženjem za optimalan razvitak nastave klasičnih jezika. U fazi u kojoj društvo prepoznaje nastavu klasičnih jezika kao bitan element svoje koristi pozicija se mijenja: pritisak većine i otpor pojedinaca. Što se naše sadašnje situacije tiče, mi smo tek u prvoj fazi.

I ovdje je, na kraju, moguća i potrebna naša akcija, koja će tražiti i nalaziti argumente u ovim dvama područjima: u području koristi i potrebe za učenjem klasičnih jezika. Tumačeći korist i pomažući svakome (od pojedinca do grupe i društva u cjelini) da tu korist identificira sam i ukazujući na potrebe za učenjem klasičnih jezika možemo se boriti argumentima, i to ne da bismo »opravdavali« ili »branili« učenje klasičnih jezika i svoju stru-

ku, već da bismo društvu omogućili reproduciranje izvjesnih funkcija u području društvene svijesti bez kojih smo osuđeni na nazadovanje.

No da bismo se uopće mogli pojaviti u toj ulozi, potrebno je, na prvom mjestu, u nastavnoj praksi realizirati sve one zadatke koji vode k pretpostavljenom cilju nastave klasičnih jezika (jer, već smo napomenuli, samo izvršavanje zadataka u nastavnoj praksi omogućava pojedincu ili društvu uočavanje koristi učenja i stvara potrebu za učenjem klasičnih jezika). Svako odstupanje, dakle, neposredno šteti položaju nastave klasičnih jezika u obrazovnom sistemu.

K tome, da bi se naš angažman u objašnjavanju koristi i potrebe uopće odvijao, treba pronaći i kanal za komuniciranje, prostor u kome će se naše poruke širiti, a napose — što otvara novo polje pitanja — treba pronaći i prave sugovornike. Kako znamo, bez sugovornika sposobnih da nas slušaju i razumiju svi će naši razgovori biti i dalje razgovori gluhih.

Summarium

ZLATKO ŠEŠELJ

De fine, commodo publicoque veterum linguarum usu

Omnibus qui linguam Latinam seu Graecam docent haec tria clare discernenda sunt: optatus studii finis, commodum ex hoc studio venturum, publicus earum linguarum usus. Finis studii in eo scilicet est ut discipuli formas verborum eorumque iuncturas penitus intellegant, ut mutata temporum rationem in scriptis legendis diligenter observent resque descriptas recte interpretentur, postremo ut ea quae Graece vel Latine confecta sunt patrio sermone facile reddere possint. Commodum autem pro uniuscuiusque discipuli indole definitur ideoque vix describi potest. Cui commodo publicus veterum linguarum usus minime repugnare debet: nam studia classica aequabilitatem privati commodi et publicae utilitatis vehementer requirunt.